

ОСОБЛИВОСТІ СУФІКСАЛЬНОГО СЛОВОТВОРЕННЯ НАЗВ РИБ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ

Міняйло Р. В. Особливості суфіксального словотворення назв риб в українських говірках.

У статті досліджено продуктивні словотвірні моделі, що об'єднують назви риб у говірках української мови. Визначено їхні ареали, семантичне навантаження словотворчих афіксів, значеннєві відтінки, синонімічні зв'язки й конкурентні відношення.

Ключові слова: словотвірна модель, суфікс, назви риб, семантика.

Міняйло Р. В. Особенности суффиксального словообразования названий рыб в украинских говорах.

В статье исследуются продуктивные словообразовательные модели, которые объединяют названия рыб в говорах украинского языка. Определены их ареалы, семантическая нагрузка словообразовательных аффиксов, оттенки значений, синонимические связи и конкурентные отношения.

Ключевые слова: словообразовательная модель, суффикс, названия рыб, семантика.

Minyailo R. V. Peculiarities of suffix wordbuilding of the names of the fishes in Ukrainian dialects.

The author studies productive wordbuilding models, which unite the names of the fishes in Ukrainian dialects. The wordbuilding affixes semantics, their shades of meaning, synonymic and opposite relations their areas are studied.

Key words: wordbuilding model, suffix, fishes names, semantics.

В українських назвах риб деякі суфікси утворюють широкий ареал, бо, як зазначають дослідники, є словотвірні типи, які характерні для всіх східнослов'янських мов, але зрідка відомі й у західно- та південнослов'янських мовах. Це зокрема агентивні назви з суфіксом для чол. р. *-ун*: напр., *бігун* [2, с. 109]. А оскільки процес номінування будь-якої живої істоти багато в чому схожий, можна провести паралелі між назвами людей і назвами риб, пор. сх.под. *де^нрун* 'йорж, *Aserina serua* L.' [Тиш, с. 96], пд.-сх.полт. *дерун* 'тс.' [Сиз, с. 26], полт. *дерун* (*дергун*) 'тс.' [Ващ, с. 29], рівн. *дерун* 'окунь' [Євт, с. 59], одес. *де^нрун* 'тс.' [Моск, с. 30], від *дэрти* (риба може обідрати руки); бук. *жерун*, *жирун* 'білизна, жерех' [Гуйв, с. 112] від *жэрти* (риба є надзвичайно зажерливою); одес. *п'іскун* 'бичок, що водиться на піщаному дні Дністровського лиману' [Моск, с. 58]

від *нісок*; *в'юн* 'риба з видовженим тілом, *Misgurnus fossilis*' з фонетичними варіантами *воюн*, *оюн* від *віти* 'скручувати' [ЕСУМ, I, с. 383] тощо. Цю словотвірну модель можна доповнити й іншими прикладами: рівн. *ширхун* 'окунь' [Євт, с. 132], рівн. *ніскун* 'в'юн' [Євт, с. 99], сх.сл. *ніскун* 'тс.' [СУСГ, 160]. Помітним є те, що назви із затемненою внутрішньою формою, як, наприклад, усталений іхтіонім *жéрех* 'білизна, *Aspius garax*', який загальноприйнятої етимології не має (його пов'язують із *жертти*, що підтверджено зажерливістю цієї риби; вважають спорідненим з шв. *gärs* 'йорж', норв. *gjørgs* 'тс.', можливо, також з дінд. *jhasáh* < **jharsáh* 'велика рибина') [ЕСУМ, II, с. 194], народна етимологія «підганяє» під звичну й семантично прозору словотвірну модель – *жир-ун*. Зважаючи на неї, можна підкріпити висновки українських етимологів, що поширена в загальнослов'янському ареалі лексема *окунь*, очевидно, також утворена за допомогою суфікса *-унь* від слова *око* (від псл. *oko* → *окупь*), бо під час виймання окуневих з великої глибини «в них випинаються очі від тиску газу в плавальному міхурі» [ЕСУМ, IV, с. 177]. У сучасній українській мові дослідники відзначають слабку продуктивність моделі «дієслівна основа + *-унь*», проте віддієслівні іменники з формантом *-ун* демонструють широкий діапазон часткових суб'єктних значень, зокрема назви тварин за характерною процесовою ознакою: *цвіркун*, *гавкун*, *скакун*, *сисун*, *плазун* та ін. [3, с. 214–215]. Можна констатувати, що формант *-ун* має певну продуктивність у говірках української мови, бо він утворює назви риб не лише від дієслівних, а й іменникових та прикметникових основ.

Як зазначили автори «Історичної граматики української мови», східнослов'янський і частково західно- й південнослов'янський ареал утворюють також атрибутивні назви осіб, понять і предметів на *-ень* та *-ак* [2, с. 109]. О. Царук у своїй відомій монографії, проаналізувавши активні суфіксальні утворення, типові переважно для антської мовної підгрупи, дійшов висновку про «українсько-західнослов'янську єдність» функціонування форманта **-акь* [7, с. 231].

У загальноукраїнському континуумі словотвірна модель із суфіксом *-ень* має лише поодинокі відповідники: бойк. *коубен*', *кобен*' 'бичок, *Gobius fluviatilis*' [Ониш, I, с. 363]; сх.под. *головиен*', *головиен*', *главе^н*' 'прісноводна риба родини коропових із товстою головою і широким лобом, *Leuciscus cephalus* L.' [Тищ, с. 95], сх.пол. *галавень* 'тс.' [Дейн, 173] цн.сл. *головиен*' 'тс.' [КА], сх.сл. *головиен*' 'тс.' [КА], сх.сл. *дебен*' 'окунь, *Perca fluviatilis* L.' [КА].

Натомість суфікс *-ак* в українських говірках досить продуктивний: зх.пол. *шчирак* 'дрібна річкова риба родини коропових, піскар, *Gobio gobio* L.' [Арк, II, с. 281], зх.пол. *шчупак* 'самець щуки, *Esox Lucius* L.' [Арк, II, с. 282], рівн. *шчупак* 'тс.' [Євт, с. 136], сх.под. *шчупак* 'молода щука' [Тищ, с. 97], ср.ндпр. *росляк* 'великий підуст' [Тар, с. 59],

одес. *аўстр'ійак* 'світлого кольору бичок, що водиться на дні Дністровського лиману' [Моск, с. 13], одес. *мурзак* 'порода бичків, яка водиться на дні лиману в мулі' [Моск, с. 51], нж.ндстр. *кланцак* 'порода бичків, водиться на дні лиману в болоті; тулуб має темне забарвлення, голова приплюснута' [Берл, с. 46], одес. *горчак* 'неїстівна дрібна рибка-колючка' [Моск, с. 25], цн.сл. *гірчак* 'порода риби' [Грінч, I, с. 286] і т. ін. Назву *гірчак* (прісноводна риба родини корошових, *Rhodeus amarus*, *Rhodeus sericeus amarus* (Bloch.) етимологи пов'язують зі словом *гіркий* [ЕСУМ, I, с. 516], тобто м'ясо цієї риби гірке на смак. Суфікс *-ак* є продуктивним не лише для творення видових назв риб, але й для творення інших назв, пов'язаних зі специфічними, власне рибальськими характеристиками об'єкта промислу, напр.: нж.ндпр. *свіжак* 'щойно вловлена, свіжа риба' [Чаб, IV, с. 60], нж.ндпр. *стичак* 'риба-самець під час нересту' [Чаб, IV, с. 92], ср.ндпр. *с[ш]ничак* 'риба-самець' [Тар, с. 59], ср.ндпр. *молочняк* 'тс.' [Тар, с. 59], лемк. *млїчак* 'тс.' [Пирт, с. 176], бук. *слизак* 'різновид риби із слизистою поверхнею' [Гуйв, с. 500], сх.сл. *сопл'ак* 'йорж' [Сват, с. 87], сх.пол. *сопляк* 'тс.' [Дейн, с. 173], ср.ндпр. *слюзяк*, *сопляк* 'тс.' [Тар, с. 60], ср.ндпр. *біляк* 'біологічний різновид лящя' [Тар, с. 59], сх.под. *мор'ак* 'окунь' [Тищ, с. 96], ср.ндпр. *глистяк* 'лящ вагою до півкілограма' [Тар, с. 58], сх.сл. *шланак* 'велика риба: приблизно від 2 кг і більше' [КА].

Отже, на противагу віддієслівним іменникам чоловічого роду словотвірної категорії особи, де словотвірні типи з суфіксом *-ак* (*-як*) є малопродуктивними як у сучасній українській мові, так і взагалі в слов'янських мовах [5, с. 421], творення назв риб за допомогою цього афікса від іменникових і прикметникових основ є продуктивним.

Як стверджують авторитетні українські історики мови, паралельні суфікси, серед них і засвоєні з інших мов, відомі вже мові давньоруській (за Ю. Шевельовим – протоукраїнській), а в давньоукраїнській мові таких паралельних суфіксів далеко більше [2, с. 112]. Учені наводять приклади, зокрема *писець* – *писарь*, *винникъ* – *винарь*, *коваль* – *ковачь*, *камыкъ* – *камень* і т. ін. [Там само]. Схожі паралелі ми простежуємо й у досліджуваних лексемах. Назви риби бичка: гуц. *бабѣц* [Закр, с. 19] – нж.ндпр. *ба́бик* [Чаб, I, с. 53]. Назви риби головня: лемк. *твыч* [Пирт, с. 68], гуц. *голова́ч* [Закр, с. 47], пор. староукр. *главачь*, *главичь* [СЛУМ, VI, с. 213] – сх.под. *голови^ен'*, *головѐн'*, *голован'*, *главе^н'* [Тищ, с. 95], сх.пол. *галавень* [Дейн, 173], цн.сл. *головѐн'* [КА], сх.сл. *голове^н'*, *голове^л'* [КА], пор. також закарп. *го́лові́л'* 'риба *Salmo hucho*' [Саб, с. 50]. Назви риби окуня: бук. *ко́стриж*, *ко́строж*, *ко́струж* [Гуйв, с. 226] – сх.сл. *ко́стрѣць* [СУСГ, 104] тощо.

Суфікс *-ач* є продуктивним для утворювання назв риб у всіх говірках української мови (при цьому цей словотвірний афікс нерідко надає словам певної стилістичної зниженості, відтінку просторіччя, фамільярності), пор.

сх.под. *шмаркач* ‘йорж, *Acerina cernua* L.’ [Тищ, с. 96], пол. *слюмкач* ‘йорж, *Nemachilus barbatula* L.’ [Лис, с. 198], сх.сл. *с’уркач* ‘окунь, *Perca fluviatilis* L.’ [КА], сх.под. *шчукáč, шчупáč* ‘молода щука вагою 600–700 г’ [Тищ, с. 97], ср.ндпр. *плескач* ‘молодий клепець’ [Тар, с. 59] і т. ін.

Досліджуючи суфіксальні утворення в сучасній українській мові, учені засвідчують «конкуренцію суфіксів *-ар* і *-ник*», відзначаючи, що похідники із суфіксом *-ар* утворюють тоді, «коли через певні причини суфікс *-ник* не може функціонувати: збіг кількох приголосних, що не властиве структурі української мови, або інше семантичне навантаження суфікса» [4, с. 129]. Аналізуючи сучасну мову української преси, Т. Коць з’ясувала також, що відіменні похідники з суфіксом *-ник* «мають яскраво виражений розмовний характер» [Там само]. Притаманне це й говірковим назвам риб, які утворюють за допомогою цього суфікса, напр.: пол. *гулówник* ‘головень’ [Лис, с. 61], цн.сл. *голюўник* ‘тс.’ [КА], сх.сл. *голоўнік* ‘тс.’ [Сікор, с. 40], сх.ст. *голюўник* ‘тс.’ [КА], ср.ндпр. *молóшник* ‘риба-самець’ [Тар, с. 59]. Таке функційне навантаження мають і синонімічні суфікси *-ик/-чик* та їхні фонетичні варіанти: бойк. *кленик* ‘головень, *Squalius cerphalus* L.’ [Ониш, I, с. 358]; бук. *лєщик* ‘лящ’ [Гуйв, с. 257], нж.ндстр. *лѣщик* ‘риба, зменш. від лящ’ [Берл, с. 53], ср.ндпр. *кїзлик, кóзлик* ‘лящ вагою до півкілограма’ [Тар, с. 58], нж.ндпр. *кїзлик* ‘маленький лящ’ [Чаб, II, с. 165], *кóзлик* ‘малий, молодий лящ’ [Ліп, с. 47], сх.сл. *ч’абáч’ик* ‘зменш.-пестл. до ч’абáк, лящ, *Abramis brama* L.’ [КА]; нж.ндстр. *корóпчик* ‘зменш. від корóп, молоденький, маленький короп’ і *шарáнчик* ‘зменш. від шаран, короп’ [Берл, с. 48, с. 80]; зх.пол. *зéлик* ‘молодий щупак’ [Арк, I, с. 188], ср.ндпр. *шугéлик* ‘молода щука (вагою 600–700 г)’ [Тар, с. 58]; ср.ндпр. *чóпик* ‘судак до нересту’ [Тар, с. 58], нж.ндпр. *чóпик* ‘невеликий судак’ [Чаб, IV, с. 219], одес. *чóпик* ‘судачок’ (зменшено-фамільярне) [Моск, с. 76]; бук. *кóвблик* ‘зменш. до кóвбель (пічкур)’ [Гуйв, с. 214], зх.пол. *кóблик* ‘дрібна річкова риба; піскар’ [Арк, I, с. 231], рівн. *кóблик* ‘тс.’ [Євт, с. 72], одес. *кóблик* ‘тс.’ [Моск, с. 41]; рівн. *оселédчик* ‘дрібна прісноводна риба родини коропових’ [Євт, с. 93], нж.ндпр. *саладрóнчик* ‘зменш.-пестл. до саладрóн (риба-верховодка)’ [Чаб, IV, с. 53]; рівн. *кóстрик* і *соплівчик* ‘йорж, дрібна прісноводна риба з колючими плавцями’ [Євт, с. 75, с. 117], пол. *насáрик* ‘зменш.-пестл. до насáр (вид йоржа)’ [Лис, с. 134], сх.ст. *йóришк* ‘(зменш.-пестл.) дрібна прісноводна риба родини окуневих із колючими плавцями’ [ОмКл, с. 40]; нж.ндстр. *сóмик* ‘зменш. від сом, молоденький, маленький сомик’ [Берл, с. 72] і сх.ст. *с’óm’ик* ‘найдрібніша за розміром хижа риба ряду окунеподібних зеленувато-сірого кольору з темними смугами по боках і світлим черевцем, що живе в прісній і морській воді’ [ОмКл, с. 99]; нж.ндстр. *карáсік* ‘зменш. від карась’ [Берл, с. 45]; одес. *пукáсик* ‘манюсінька рибка’ [Моск, с. 62]; пд.-сх.полт. *цáрик* ‘маленька річкова

рибка, схожа на піскаря чи на бубиря, сіренького кольору, яку використовують як живця» [Сиз, с. 91].

Суфікси *-ник, -ик, -чик* продуктивні в усіх трьох наріччях української мови. Для окремих назв помітна тенденція десемантизації демінутивного значення: напр., у говірках південно-західного наріччя – *кленик, лещик*, південно-східного і північного – *головник*, хоч це явище не набуло системного характеру.

Що стосується суфікса *-ець*, то його багатofункційність учені простежили ще в старouкраїнській мові XIV–XV ст.: «*-ець* у зменшених іменниках і *-ець* як формант, що субстантивує прикметникову основу» [Гум, с. 86]. За допомогою суфікса *-ець/-ець* утворюють як видові назви риб, так і їхні відповідники з конотацією пестливості чи фамільярності, а також найменування риб за ознакою статі: нж.ндстр. *синéць* ‘риба’ [Берл, с. 71], сх.под. *коропéць*, *корупéць* ‘молодий короп’ [Тищ, с. 97], одес. *шаранéць* ‘зменш.-фам. до шаран (короп)’ [Моск, с. 77], бук. *рибéць, ребéць* ‘лящ’ [Гуйв, с. 454], нж.ндпр. *клипéць* ‘риба з родини корошових’ [Чаб, II, с. 177], сх.ст. *клипéць* ‘молодий лящ’ [ОмКл, с. 45], одес. *клепéць* ‘назва риби, відомої під назвою «глазач»’ [Моск, с. 41], нж.ндпр. *бобирéць, бубирéць* ‘йорж, *Aserina serua* L.’ [Чаб, I, с. 92, с. 108], сх.под. *окунéць, дирунéць* ‘окунь невеликого розміру’ [Тищ, с. 97], нж.ндпр. *оюнéць* ‘зменш.-пестл. до оюн (в’юн)’ [Чаб, III, с. 69], сх.сл. *селедéць* ‘в’юн, *Misgurnus Fossilis* L.’ [КА], сх.под. *шчупал’éць* ‘молода щука’ [Тищ, с. 97], ср.ндпр. *гонéць* ‘риба-самець’ [Тар, с. 59]. Назва *клепéць* (білозірка, *Abramis sapa* Pall.), як припускають етимологи, може мати зв’язок із *кліпати* з огляду на великі очі білозірки, а також із *клепати* ‘бити; сплющувати’, зумовлений сильно сплющеною з боків, плоскою формою тіла цієї риби [ЕСУМ, II, с. 459].

З наведених прикладів також можна висувати, що суфікс *-ець/-ець*, який переважно надає семантичного відтінку зменшеності, більш продуктивний у говірках південно-східного наріччя.

У синонімічні відношення найчастіше вступають назви риб з суфіксами *-чик* і *-ець*, пор.: *коропчик* – *коропець*, *шаранчик* – *шаранець* тощо. Григор Тютюнник у межах одного оповідання подає такі само два синоніми з говірок Полтавщини: *дерунчик* і *дерунець* [6, с. 45, с. 48].

Суфікс *-ок* вносить значеннєвий відтінок зменшеності, утворюючи назви риб невеликого розміру або їх зменшено-пестливі назви: напр., нж.ндстр. *бичóк* ‘риба’ [Берл, с. 29], сх.ст. *бичóк* ‘невелика головата морська риба’ [ОмКл, с. 12], зх.пол. *вкун’ók* ‘невеликий окунь, *Percu fluviatilis*’ [Арк, I, с. 66], пд.-сх.полт. *лин’ók* ‘малий лин’ [Сиз, с. 49], нж.ндстр. *линóк* ‘риба, зменш. від лин’ [Берл, с. 52], зх.пол. *линóк* ‘прісноводна риба родини корошових з товстим слизьким тілом; *Tinca tinca*’ [Арк, I, с. 284], рівн. *клінóк* ‘головень’ [Євт, с. 72], одес. *мин’ók* ‘маленька рибка, подібна до піскаря’ [Моск, с. 51], ср.ндпр. *підрэйок, підрійок* ‘молодий короп’ [Тар, с. 59], нж.ндпр. *пидрэйок* ‘однорічний

коропець', *підрийок* 'тс.' [Чаб, III, с. 109], пд.-сх.полт. *підрийок* 'тс.' [Сиз, с. 69], ср.ндпр. *циганок* 'біологічний різновид лящя' [Тар, с. 59], нж.ндпр. *чабачок* 'малий, молодий лящ' [Ліп, с. 47], сх.ст. *чабачок* 'молодий лящ' [ОмКл, с. 110], сх.сл. *ч'абач'ок* 'тс.' [КА] і 'зменш.-пестл. до чабак' [Сікор, с. 212], нж.ндстр. *судачок* 'зменш. від судак, молодий судак' [Берл, с. 74], пор. староукр. *жеречокъ* 'малий жерех, жерешок' [СлУМ, IX, с. 145].

Л. Гумецька, дослідивши українську актову мову XIV–XV ст., дійшла висновку, що суфікси *-окъ*, *-икъ* були синонімічними й утворювали назви зменшених предметів. Проте в сучасній українській мові, як помітили діалектологи, порівняно з синонімічними *-ик*, *-ець* суфікс *-ок* менш експресивний. В українських говірках є багато десемантизованих демінутивів цього словотвірного типу. Зокрема для степового говору української мови, як свідчить М. Бухтій, характерним є більш-менш тривале паралельне вживання таких десемантизованих демінутивів, які виникли внаслідок «нейтралізації демінутивного значення субстантивів з суфіксом *-ок* під впливом словотвірних типів з цим же суфіксом, і слів, що їх мотивують, у тому самому значенні», напр.: *поплав* – *поплавок* 'поплавок на верхах невода', *каюк* – *каючок* 'невеликий рибальський човен довжиною до 4 м, підйомністю до тонни' [1, с. 127]. Переконливим є приклад варіантної пари *поплав* – *поплавок*, компоненти якої утворено від однієї і тієї ж (дієслівної) основи, але перший – безафіксним способом, а другий – суфіксальним: *поплав* ← *поплавляти(ь)* → *поплавок* [Там само].

Суфікс *-к-* має ширший спектр семантичних відтінків. До цієї словотвірної моделі належать: а) назви риб невеликого розміру: бук. *ба́бка* 'вид риби, бичок' [Гуйв, с. 20], ндстр. *ба́бка* 'тс.' [Шило, с. 94], одес. *ба́бки* 'бички (риба)' [Моск, с. 14]; б) назви на позначення молодої риби: зх.пол. *крóчка* 'молодий короп, *Carpinus carpio*' [Арк, I, с. 257], зх.пол. *шчúчка* 'невелика щука, *Esox Lucius L.*' [Арк, II, с. 283]; в) зменшені назви риб: нж.ндстр. *ласкі́рка* 'риба, зменш. від ласкір' [Берл, с. 51], нж.ндстр. *тарáнька* 'зменш. від тарань, риба' [Берл, с. 75], г) назви риб звичайного й навіть великого розміру: бойк. *ба́бка* 'головень' [Ониш, I, с. 37], зх.пол. *червóнка* 'краснопірка, *Scardinius erythrophthalmus*' [Арк, II, с. 248], нж.ндпр. *кобі́лка* 'тс.' [Ліп, с. 57], сх.под. *сі́н'ка* 'верховодка, *Alburnus alburnus L.*' [Тищ, с. 94]. Стосовно останньої підгрупи назв з нейтральною семантикою справедливими є висновки М. Бухтія, що типовим явищем субстантивного словотворення є занепад семантики зменшеності деяких суфіксів, унаслідок чого «утворені деривати сприймаються як розмовні варіанти мотивуючих слів з ідентичним лексичним значенням» [1, с. 126]. Аналізуючи суфіксальну десемантизацію іменників у степових говірках української мови, він наводить приклади варіантності структурного типу \emptyset : *-к(а)*: *ля́ма* – *ля́мка* 'невеликий відрізок каната, товстої мотузки, сітяного полотна, яким,

прикріпившись до тягової колоди, тягнуть невід до берега', *кодóла* – *кодóлка* 'верхній і нижній канатики (мотузки), до яких прив'язане полотно невода', *стíна* – *стíнка* 'риболовна сіть, якою перегороджують упоперек усю річку', *плáха* – *плáшка* 'вузький довгий мішок у неводі' і т. ін. Дослідник також виділив різновиди варіантних пар, зокрема: 1) іменники з абсолютною тотожністю семантики: напр., *сандóля* – *сандóлька* 'риболовне знаряддя у вигляді вил (найчастіше з трьома, рідше з двома, п'ятьма зубцями з гострими зазубринами на кінці для утримування настромленої риби), яким наколюють рибу, кидаючи його з берега або човна', *чорну́ха* – *чорну́шка* 'вид риби'; 2) іменники виступають варіантами в одних значеннях, розходяться в інших: напр., *ялина* – *ялинка* 'довга жердина із сталевим наконечником, якою відштовхуються з човнів на Дніпрі, пливучи проти течії' [Там само, с. 126–127].

Семантично розмаїтими є й синонімічні суфікси *-ук*, *-чук*, які надають назвам риб: а) виразної семантики приналежності до чоловічого роду: зх.пол. *волос'ук* 'щупак' [Арк, I, с. 71], сх.пол. *меню́к* 'вид озерної, ставкової риби' [Зел, с. 24], нж.ндпр. *піскарчу́к* 'піскар' [Чаб, III, с. 124]; б) семантичних відтінків зменшеності й просторіччя: бук. *кленчу́к* 'зм. до *клень* (головень)' [Гуйв, с. 208], сх.под. *клинчу́к* 'тс.' [Тищ, с. 95], сх.под. *л'ашчу́к* 'молодий лящ вагою до 1 кг' [Тищ, с. 97], ср.ндпр. *козлю́к* 'лящ вагою до півкілограма' [Тар, с. 58], сх.под. *коропчу́к* 'молодий короп' [Тищ, с. 97], ср.ндпр. *в'язю́к* 'молодий в'язь (вагою до 500 г)' [Тар, с. 58].

Отже, аналіз утворених суфіксальним способом назв риб у говірках української мови дозволяє дійти висновків: назви утворюють від дієслівних, іменникових і прикметникових основ; найбільш продуктивними є похідники від іменникових основ; суфікси *-ник*, *-ик*, *-чик* здебільшого надають назвам конотації зменшеності й пестливості, суфікси *-ак*, *-ач* – відтінку просторіччя, фамільярності; семантично розмаїтими є суфікси *-ак*, *-ець/-ець*, *-ик*, *-чик*, *-ук*, *-чук*, за допомогою яких утворюють як видові назви риб, так і їхні відповідники з конотацією пестливості чи фамільярності, а також найменування риб за ознакою статі (риба-самець); найчастіше вступають у синонімічні відношення назви риб з суфіксами *-чик* і *-ець*; найширший спектр семантичних відтінків має суфікс *-к-*; для похідників із суфіксом *-ок* характерна десемантизація демінутивного значення.

Умовні скорочення

Бойк. – бойківське, бук. – буковинське, гуц. – гуцульське, закарп. – закарпатське, зх.пол. – західнополіське, КА – картотека автора, лемк. – лемківське, ндстр. – наддністрянське, нж.ндпр. – нижньонаддніпряньське, одес. – говірки Одещини, пд.-сх.полт. – південно-східнополтавське, пн.-сх.полт. – північно-східнополтавське, пол. – поліське, полт. – полтавське, рівн. – говірки Рівненщини, ср.ндпр. – середньонаддніпряньське, ср.пол. – середньополіське, староукр. – українська мова ранньосередньоукраїнського й середньоукраїнського періодів (за Ю. Шевельовим), сх.под. – східноподільське, сх.поліс. – східнополіське, сх.сл. – східнословобожанське, сх.ст. – східностепове, цн.сл. – центральнослобожанське.

Умовні скорочення використаних джерел

Арк – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок : у 2-х т. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 2000. – Т. 1–2.

Берл – Берлізов А. А. Лексика рибальства українських говорів Нижнього Подністров'я / А. А. Берлізов // Наукові записки Чернігівського педагогічного інституту. – Чернігів : ЧДПІ, 1959. – Т. IV. – Вип. 4. – 82 с.

Ващ – Ващенко В. С. Словник полтавських говорів / В. С. Ващенко. – Х. : Вид-во Харк. ун-ту, 1960. – 107 с.

Грінч – Словарь української мови. Зібрала редакція журналу «Кієвская Старина» : у 4-х т. / [упоряд. з дод. власн. матеріалу Борис Грінченко]. – Надрук. з вид. 1907–1909 рр. фотомеханіч. способом. – К. : Наукова думка, 1996–1997. – Т. 1–4.

Гуйв – Словник буковинських говірок / [за заг. ред. Н. В. Гуйванюк]. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.

Дейн – Дейниченко Н. Ареальне членування східнополіського говору (за матеріалами зоологічної лексики) // Український діалектологічний збірник : Кн. 3 / Відп. ред. П. Ю. Гриценко. – К. : Довіра, 1997. – С. 172–176.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : у 7-и т. / [гол. ред. О. С. Мельничук]. – К. : Наук. думка, 1982–2006. – Т. 1–5.

Свт – Євтушок О. М. Вивчення лексики говірок Рівненщини / О. М. Євтушок. – Рівне, 1997. – 164 с.

Закр – Гуцульські говірки : короткий словник / [відп. ред. Я. Закревська]. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. – 232 с.

Зел – Зеленько А. С. Словник східнополіського говору / А. С. Зеленько, І. В. Сенчук, Ф. Я. Серeda // Методичні вказівки з діалектології української мови (та матеріали до словника східнополіського говору). – Луганськ : ЛДПІ, 1990. – С. 5–40.

Корз – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика : [зб. наук. праць / редкол. : І. Г. Матвіяк та ін.]. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62–267.

Лис – Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1974. – 260 с.

Лисич – Лисиченко Л. А. Особливості говірок східних районів (Куп'янського і Дворічанського) Харківської області : дис. ... канд. філол. наук / М-во вищ. освіти СРСР. Харк. держ. ун-т ім. О. М. Горького. – Х., 1954. – 188 с.

Ліп – Ліпкевич І. Г. Рибальська лексика в українських говірках Нижньої Наддніпрянщини : дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 1993. – 246 с.

Моск – Москаленко А. А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / А. А. Москаленко. – Одеса : ОДПІ ім. К. Д. Ушинського, 1958. – 78 с.

ОмКл – Омельченко З. Л. Матеріали до словника східностепових українських говірок / З. Л. Омельченко, Н. Б. Клименко. – Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2006. – 114 с.

Ониш – Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок / М. Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. I–II.

Пирт – Пиртей П. С. Короткий словник лемківських говірок / П. С. Пиртей / [упоряд. й підгот. до друку Є. Д. Турчин]. – Івано-Франківськ : Сіверсія МВ, 2004. – 364 с.

Саб – Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І. В. Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.

Сват – Сватівщина : Матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій / [за ред. З. С. Сікорської]. – Луганськ : Осіріс, 1998. – 136 с.

Сиз – Сизько А. Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини / А. Т. Сизько. – Дніпропетровськ : ДДУ, 1990. – 100 с.

Сікор – Сікорська З. С., Шевцова В. О., Шутова Л. І. Словник діалектної лексики Луганщини / [за ред. З. С. Сікорської]. – К. : Шлях, 2002. – 224 с.

СЛУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : у 28-и вип. / [відп. ред. Д. Гринчишин]. – Львів, 1998.

СУСГ – Словник українських східнослобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Леснова, І. Ніколасенко, Т. Терновська, В. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2002. – 234 с.

Тар – Тарасенко Г. Д. Місце рибальської лексики Середньої Наддніпрянщини в словниковому складі української мови / Г. Д. Тарасенко // Діалектологічний бюлетень. – Вип. VIII. – К., 1961. – С. 57–63.

Тищ – Тищенко Т. Номінація риб у говірках Східного Поділля / Т. Тищенко // Мовознавчий вісник : [зб. наук. праць] / МОН України. Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького ; [відп. ред. Г. І. Мартинова]. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. – 2010. – Вип. 10. – С. 94–101.

Чаб – Чабаненко В. А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини / В. А. Чабаненко : у 4-х т. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1–4.

Шило – Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія «Діалектологічна скриня»). – 288 с.

Література

1. Бухтій М. Суфіксальна десемантизація іменників у степових говірках української мови / М. Бухтій // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : [зб. наук. праць]. – Вип. 4: Українське і слов'янське мовознавство (Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського). – Ужгород, 2001. – С. 126–129.
2. Історична граматики української мови : [навч. посібн.] / М. А. Жовтобрюх, О. Т. Волох, С. П. Самійленко, І. І. Слинко. – К. : Вища школа, 1980. – 319 с.
3. Колібаба Л. М. Асиметрія словотвірних співвідношень багатозначних дієслів та іменникових девербативів / Л. М. Колібаба. – К. : Інститут української мови НАН України, 2005. – 349 с.
4. Коць Т. А. Літературна норма у функціонально-стильовій і структурній парадигмі / Т. А. Коць. – К. : Логос, 2010. – 303 с. – (Студії з українського мовознавства).
5. Панцьо С. Назви осіб у лемківському діалекті / С. Панцьо // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : [зб. наук. праць]. – Вип. 4: Українське і слов'янське мовознавство (Міжнародна конференція на честь 80-річчя професора Йосипа Дзендзелівського). – Ужгород, 2001. – С. 419–422.
6. Тютюнник Г. М. Твори. Книга І: Оповідання / Григорій Михайлович Тютюнник ; [упоряд. А. Шевченко; передм. О. Гончара]. – К. : Молодь, 1984. – 328 с.
7. Царук О. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри : [монографія] / Олександр Царук. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 1998. – 324 с.